

# Održiva potrošnja i proizvodnja u urbanom kontekstu

Povijesno gledano politike održivog razvoja u početku su se vezale uglavnom uz ciljeve zaštite okoliša, no s vremenom se shvatilo da to nije dovoljno. Održivi razvoj znači bolju budućnost za sve nas, a praksa je jasno pokazala da to uključuje ne samo tri različite vrste ciljeva, okolišne, društvene i gospodarske, već da je izuzetno važno njihovo međudjelovanje i povezani utjecaji. Ujedinjeni narodi su 2015. godine donijeli Agendu 2030. za održivi razvoj, i u sklopu nje definirali sedamnaest ciljeva koji čine osnovu za njenu implementaciju. U ovom članku promotrit ćemo prvenstveno *Cilj 12*: Održiva proizvodnja i potrošnja, ali i međudjelovanje s ciljem *Ciljem 11*: Održivi gradovi i zajednice. *Cilj 12* govori o tome da je u gospodarstvu potrebno smanje postići više, odnosno potrebno je raskinuti vezanost gospodarskog rasta na degradaciju okoliša, povećati efikasnost resursa i promovirati održivi način života.

## Provedba ciljeva održivog razvoja u RH

Ove godine je za Republiku Hrvatsku pripremljen izvještaj *Provedba ciljeva održivog razvoja u Hrvatskoj – perspektiva civilnog društva* u okviru projekta udruge CROSOL i uz sudjelovanje još osam udruga, među kojima je i ODRAZ. Hrvatska je u Nacionalnoj razvojnoj strategiji 2030. (NRS), koja je usvojena 5. veljače 2021. godine, definirala nacionalne razvojne smjerove i strateške ciljeve. Ostvarenjem *Cilja 12* učinjeni su prvi koraci u pravom smjeru i u narednom periodu potrebno je razviti i implementirati detaljne politike. U lipnju 2019. godine Vlada Republike Hrvatske donijela je Plan sprječavanja i smanjenja nastajanja otpada od hrane Republike Hrvatske 2019. – 2022. Godine, kao i detaljni Program za provedbu plana. Razvoj kružnog gospodarstva jedna je od prioritarnih politika NRS 2030., a za provedbu ove politike osnova je održivo

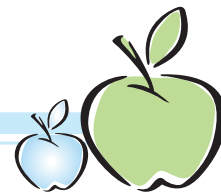
upravljanje otpadom. Trenutna situacija u turizmu nije laka i primjetan je velik pad prihoda. Nastalu krizu potrebno je prihvatiti kao priliku za promjene i nakon turističkog usporavanja uzrokovanog pandemijom okrenuti se od masovnosti prema održivijem i zelenijem turizmu. Najveći je problem zelene javne nabave što se postojeća infrastruktura nedovoljno koristi. Potrebno je dodatno podizanje svijesti o okolišnim i društvenim aspektima kao elementu ekonomske vrijednosti nabave. Za ostvarenje *Cilja 12* potrebno je promotriti povezanost potrošnje i proizvodnje. Nema održive proizvodnje bez održive potrošnje jer potrošnja stvara potrebu. Isto tako nemoguće je biti održivi potrošač ako nema održivih proizvoda u ponudi. Ove dvije pojave povezane su na način da ne samo da utječu jedna na drugu, nego jedna drugu uvjetuju, i to na način pozitivne povratne veze: jedna pojava olakšava postojanje druge i pojačava je.

## Održivi gradovi i zajednice

Dva su ključna aspekta za međudjelovanje održive potrošnje i proizvodnje – građani kao akteri, jer svi smo mi i potrošači i proizvođači, i na nama je da donosimo održive odluke u obje svoje uloge te prostor u kojem se aktivnosti potrošnje i proizvodnje odvijaju, a to je najčešće grad ili naselje. Gradovi imaju veliku moć privlačenja. Privlačnost i posebnost nekog grada definiraju njegovi stanovnici, jer grad bez stanovnika samo je prazna scenografija. Ljudi žive u gradovima da bi iskoristili prilike za ostvarenje u poslovnom i privatnom životu. Gradovi tako privlače vlastite stanovnike da se ne odsele negdje drugdje, ljude iz bliže i šire okolice koji se doseljavaju ili samo koriste neke usluge koje grad nudi, ali i turističke posjetitelje izdaleka. Ljudi dolaze u grad raditi i razmjenjivati poslovne ideje jer su gradovi poslovni inkubatori, ali dolaze i uživati u kulturi i provoditi



**Slika 1.** Grad: stanovanje, povijesno-kulturna baština, suvremene kulturne aktivnosti (Zagrebački plesni centar), gospodarska djelatnost, ključni prometni pravci – sve se susreće i isprepliće na malom prostoru (Foto: privatna arhiva)



slobodno vrijeme. Građani su sudionici i proizvođači i potrošnje, i u svim ovim kontekstima stvaraju različite zajednice. Grad se stalno mijenja i izgrađuje kroz vrijeme. Grade se građevine i infrastruktura koje ga čine, ali isto tako stalno se izgrađuje i novi način života. Prošle generacije građana stvorile su kulturu i tehnologije koje i danas koristimo u gradovima - kazališta, sveučilišta, vodovod, javni prijevoz, elektrifikaciju... Današnje generacije donose u gradove uključivost, digitalne tehnologije i održivost. U smislu razvoja društvenog dobra održivi razvoj ključni je doprinos, ključna tehnologija u smislu načina djelovanja koji donosi naša generacija i koji prožima sve aspekte života. Jedan od ciljeva održivog razvoja UN-a, *Cilj 11*: Održivi gradovi i zajednice, traži da se gradovi i naselja učine uključivim, sigurnim, prilagodljivim i održivim. Kao primjer problema s kojima se susrećemo u razvoju gradova uz uvažavanje održivosti, možemo uzeti izgradnju velikih trgovačkih centara jer je to situacija koju svi dobro poznajemo. S aspekta građana, pozitivni aspekti na prvi pogled su očiti - otvaranje novih radnih mjesta, proširenje ponude za potrošače, olakšanje kupovine za potrošače jer je sve na jednom mjestu i praktično organizirano. Međutim, postoje i mnogi negativni aspekti ovakvih projekata. Zbog izgradnje velikih trgovačkih centara potrošači manje odlaze u centar grada čime se ugrožavaju mali poduzetnici koji tamo djeluju. Možda će neki zatvoriti svoja vrata i napustiti poslovne prostore u centru grada. Isto će možda napraviti i trgovine većih lanaca koje su se preselile u trgovački centar. Ispražnjeni poslovni prostori znatno smanjuju standard života u gradu jer čine da su mnoge usluge građanima postale nedostupne u blizini mjesta stanovanja, ali i da je sam centar grada promijenio karakter i da umjesto živog centra imamo neugodne napuštene prostore. Osim toga, izgradnja trgovačkih centara potiče potrošački mentalitet, upravo suprotno odgovornoj potrošnji. Kupci u trgovačkim centrima, a to su često cijele obitelji s djecom, provode puno vremena u zatvorenom prostoru uz ponudu restorana brze prehrane. Objekti trgovačkih centara koriste velike površine

koje su mogle biti produktivno upotrijebljene, a posebno je štetno brtvljenje tla s izgradnjom velikih parkirališta. Iako izmješteni iz centra, zbog velikog priliva kupaca doprinose zagušenjima prometa. Iz opisanog primjera vidljivo je da je u razvoju grada potrebna balansirana, održiva i odgovorna procjena potrebe građana za novom infrastrukturom.

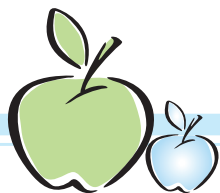
### Primjeri održivih rješenja

**Kružna ekonomija:** Poticanje kružne ekonomije osnova je održive potrošnje i proizvodnje. Nakon što se u proizvodnji iskoriste sve mogućnosti za čistu tehnologiju, smanjenje otpada i efikasno korištenje resursa, ostat će određena količina otpada u samoj proizvodnji, a potrebno je zbrinuti i upotrijebljene proizvode nakon potrošnje i završetka njihovog životnog vijeka. Upravo je korisna upotreba svih vrsta viškova i otpada iz primarnog kruga proizvodnje i potrošnje cilj kružne ekonomije, s idejom da se funkcioniranje gospodarstva približi po učinkovitosti prirodnim procesima jer u prirodi se ništa ne baca. Ove se aktivnosti odvijaju izvan kruga pojedinačne tvornice proizvođača i za njihovo rješenje potrebno je da se u čitavom društvu osvijesti korisnost i vrijednost svega što danas zovemo otpad. Potrebno nam je bolje gospodarenje otpadom, a postići ćemo ga ako s jedne strane podižemo svijest potrošača, a s druge strane organiziramo društvene aktivnosti i gospodarske inicijative koje ga podržavaju. Naravno, potrebne su i osviještene, informirane odluke i planovi javnih vlasti. Razvoj kružne ekonomije direktno potiče razvoj malog poduzetništva na različite načine i na raznim stupnjevima kompleksnosti. Neke su inicijative kružne ekonomije već tržišno uspješne i sve popularnije i kod nas i u svijetu - trend popravljivanja proizvoda umjesto kupovine novog, iznajmljivanje proizvoda umjesto kupovine, trgovina rabljenim proizvodima, umješana zanatska prerada proizvoda kao što je odjeća i namještaj te stvaranje novih proizvoda na taj način. Međutim, kružna ekonomija ne mora ostati na nivou umješnih zanata, već može postati prostor razvoja visoke tehnologije.

Plastika i elektronika koju svakodnevno koristimo, a koje se danas izuzetno teško recikliraju, inspiracija su mnogim start-up poduzećima da razviju nove tehnologije za recikliranje i ponovnu upotrebu, i prilika su za suradnju zajednice sa sveučilištima, prilika za istraživanje i za prijenos tehnologije i poticaj lokalnog gospodarstva. **Zaštita prostora u gradu:** Kružna ekonomija nužna je za poboljšanje zaštite okoliša u gradovima jer se brine o materijalima koji prolaze kroz ruke građana, potrošača i proizvođača. Drugi je aspekt zaštite okoliša u gradovima zaštita samog prostora grada. Na području arhitekture razvijaju se koncepti i već se grade projekti na principima re-use arhitekture - ponovno korištenje već izgrađenog prostora (brownfield) na efikasniji i održiviji način i regeneriranje gradskih prostora na taj način, rješenja bazirana na prirodnim datostima, a ne u sukobu s njima, u kojima se priroda tretira kao ko-arhitekt, kružni poslovni modeli u izgradnji u kojima se koriste dijelovi srušenih zgrada, a nove zgrade se grade na način da ih je lako rastaviti i ponovo upotrijebiti. Ovo je također područje gospodarstva koje inovatorima omogućuje potencijalno vrlo visoku dodatnu vrijednost jer se tehnologije modularne izgradnje ili izgradnje od postojećih ponovno upotrijebljenih elemenata tek razvijaju. Zbog toga je potrebno da



**Slika 2.** Primjer ponovne upotrebe prethodno odbačenih predmeta i inovativne upotrebe svakodnevnih lokalnih materijala - restaurirani namještaj i lampa izrađena od tikve (Špancirfest, Kreativnica, Uska ulica, Varaždin, 2019., fotelje Smetnjak i lampa Tikvan; Foto: privatna arhiva)



lokalne zajednice u projektima izgradnje daju prednost i poticaj ovakvim projektima jer se takve investicije mogu isplatiti zajednici na različite neizravne načine. **Održivi turizam:** Razvoj održivog turizma posebno je interesantan za Hrvatsku i ovdje je potrebno posebno naglasiti da održivost u turizmu ne znači samo i isključivo eko-turizam kako se kod nas često misli. Turizam je u svjetskim razmjerima ona djelatnost unutar masovne potrošnje koju kao da je održivost do sada najviše zaobišla. Kao potrošači često razmišljamo kakva je hrana koju jedemo i kako su proizvedeni predmeti koje koristimo, ali rijetko uvažavamo održivost u odabiru svojih putovanja. Poznate su muke svjetskih popularnih destinacija, a posebno gradova, s masovnim turizmom. Masovni je turizam velike destinacije ispraznio od građana i pretvorio ih u scenografiju jer su centri gradova postali nizovi apartmana za smještaj masovnih turista. Slično se dogodilo i u manjim mjestima koja su dio popularnih turističkih regija. Prije pandemije ulagani su veliki napor u Amsterdamu, Barceloni, Veneciji i sličnim gradovima da se smanji

pritisak apartmanizacije, da se lokalno stanovništvo vrati u gradove i da mu se omogući kvalitetan život. Jasno je da su upravo društveni aspekti održivosti najvažniji za razvoj održivog turizma jer oni čuvaju zajednicu koja je primarni turistički proizvodni resurs, ali i primarni interes posjetitelja, lokalni način života. To je prepoznala i Europska komisija koja više ne koristi termin *turistička industrija*, već *turistički ekosustav* jer želi obuhvatiti cjelokupnost destinacije, zaposlene u turizmu i kulturno bogatstvo te poticati investicije, posebno u mala i srednja poduzeća, da se stanovnicima u turističkim destinacijama osigura kvalitetan, ispunjen i održiv način života. Ovako promatran turizam višestruko je koristan jer proširuje turistički interesantna područja i produžuje sezonu, a kvaliteta ponude dovodi i kvalitetnije goste. Dugoročno se čuvaju prirodni i prostorni resursi, a posebno stambeni fond u gradovima. Turistički se zanimljiva područja proširuju jer promatrano kroz pogled posebnosti lokalne zajednice svaki grad može postati turistička destinacija, ako to još nije. Svaki grad i naselje, posebno uz dodatak svoje neposredne okoline/regije, imaju zanimljive lokalne specifičnosti koje je samo potrebno podržati i adekvatno predstaviti, a moguća je i izgradnja i razvoj novih sadržaja. Posebno je to zanimljivo u kontekstu zdravlja, npr. biciklističke i hodačke/hodočasničke staze kroz prirodu koje ne zahtijevaju velike investicije, a upravo su takvi zdravi sadržaji popularni kod posjetitelja koji cijene održivost. Razvoj grada kao destinacije održivog turizma vrlo je sličan onome što je u gradovima ionako potrebno razviti da bi obavljali svoju osnovnu funkciju jer svaki grad pruža razne usluge (administrativne, edukacijske, zdravstvene...) svojoj bližoj okolini. Za ove dnevne posjetitelje grad treba imati infrastrukturu sličnu turističkoj, ali i u skladu s *Ciljem 11*, Održivi gradovi i zajednice: odgovarajući, siguran i jeftin smještaj, javni prijevoz u gradovima i međugradske linije, spomenike kulture i kulturnu baštinu u RH, zelene i javne površine u urbanim sredinama. Turisti koji preferiraju održivi turizam često su individualni turisti pa će za razvoj ovakvog vida turizma biti presudna

dobra digitalna strategija predstavljanja destinacije i pojedinačnih iznajmljivača. Ministarstvo turizma vrlo je aktivno u pokretanju niza predstavljanja održivih turističkih destinacija, a aktivni su i mali iznajmljivači. Za kvalitetan daljnji razvoj bitni su elementi sustava koji bi spojili te dvije inicijative i prezentirali ih širokom krugu gostiju. S jedne strane potrebne su strategije razvoja lokalne zajednice koje potiču održivi turizam i mogu iskoristiti resurse Ministarstva turizma i EU fondova, s druge strane potrebna je organizirana svjetska promocija za individualne goste koja nije eksploatirajuća kao postojeće popularne platforme za promociju i prodaju smještaja. Na tom tragu u Europi se razvija platforma fairbnb.coop preko koje će se već ovo ljeto moći rezervirati smještaj i u Hrvatskoj, a koja podržava principe održivog razvoja i značajan dio prihoda ostavlja društveno korisnim projektima u lokalnoj zajednici. Vrijeme u kojem živimo puno je izazova, no stara izreka govori da je svaka kriza zapravo prilika. U prošlosti je često bilo teško investirati u održivost i raditi zaokrete u poslovanju, proizvodnji, načinu gradnje, strategiji turističkog razvoja, jer je ljudskoj prirodi svojstveno da imamo otpor prema promjenama. Zbog toga je zastoj koji je nastao u našim životima i u gospodarstvu zbog pandemije, ali i zbog potresa u Zagrebu i u Sisačko-moslavačkoj županiji, prilika da se okrenemo održivosti i da u sljedeći razvojni ciklus krenemo na način koji će podržati kvalitetan život u našim gradovima i naseljima. Pri tome je važno uključiti građane i relevantne dionike iz gospodarstva, kulture, školstva i drugih djelatnosti u identificiranje problema i potreba te definiranje smjera i načina razvoja. Jedino kontinuirano informiranje, osvješćivanje i edukacija mogu osigurati da svi razumiju posljedice svojih odluka i da se javne politike, planovi i programi usklade s ciljevima održivog razvoja na dobrobit svih.



**Slika 3.** Stvaranje nove kvalitete života za građane i posjetitelje na principima održivog razvoja i uključivanja zajednice - prvi post-potresni Projekt Ilica Q'art, 07.06.2020., događaj koji je građanima vratio nadu u povratak života u centar Zagreba, a umjetnicima i malim proizvođačima omogućio da se predstave javnosti (Foto: privatna arhiva)

**Branka Tokić**

ODRAZ-Održivi razvoj zajednice  
[mangala.branka@gmail.com](mailto:mangala.branka@gmail.com)